

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Kázmér Miklós

(1921–2009)*

Kázmér Miklós, az Eötvös Loránd Tudományegyetem nyugalmazott docense, a magyar nyelvtudomány, névtan, dialektológia jeles kutatója 2009. május 31-én, 88 éves korában elhunyt. Nyugdíjas éveit családjá körében, visszavonultan töltötte. Utolsó nagy művével, a „Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század” (Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 1993.) című ragyogó kézikönyvvel az előszó szerint 1991. december havában, azaz hetvenedik születésnapján készült el. A családnévszótár 1993 májusában jelent meg, a korábbiaknál is nagyobb szakmai hírnevet és elismertséget szerezve alkotójának. Az elmúlt másfél évtizedben a mű a magyar névtudomány egyik leggyakrabban hivatkozott szótárává, lexikonává vált, amelyet nemcsak a nyelvészek, hanem történészek, művelődéstörténészek és az érdeklődő közönség is szívesen, nagy haszonnal forgatott, illetőleg forgat jelenleg is. Kár, hogy azóta nem született új kiadása, mert a megjelenés után egy-két évvel már az antikváriumokban sem lehetett kapni. Ahogy mondani szokás: ha mást nem is tett volna le Kázmér Miklós a névtan asztalára, nevét akkor is beírta volna a tudomány nagy könyvébe.

De Kázmér tanár úr gazdag filológiai munkássággal a háta mögött vonult vissza az aktív egyetemi munkától. Tudományos pályáját a budapesti egyetem magyar nyelvészeti tanszékén, Pais Dezső mellett kezdte. Pais és a tanszékvezetést tőle átvevő kolléga és barát, Benkő Loránd szerkesztették és lektorálták első jelentős művét, az „Alsó-Szigetköz földrajzinevei”-t (MNYTK. 95. Akadémiai Kiadó, Bp., 1957.). A helynévkutatók számára sokáig ez volt a „KÁZMÉR”, mivel benne újszerű, mégis megbízható és sokáig, sokaknak mintául szolgáló névtipológiai rendszert fektetett le, amely nem a nyelvtani jellemzőket, hanem a névadás motivációját és a motivációt leképező névtani elemeket tekintette a rendszerezés alapköveinek. Ez a vezérelv ma is helytálló, mivel a névtani elemzést elsőrendűen névspecifikus sajátosságokra építi. Azóta természetesen születtek sokoldalúbb, bonyolultabb névleírási szisztémák, de az „alapelemek” és „megkülönböztető elemek” ma is bevett kategóriái és terminusai a magyar helynévkutatásnak.

Kázmér Miklós a kandidátusi értekezését is névtanból írta. A mű tömörített változata 1970-ben látott napvilágot „A »falu« a magyar helynevekben (XIII–XIX. század)” címmel (Akadémiai Kiadó, Bp.). A témában járatlan olvasó azt hihetné, hogy egy szónak (és változatainak) a helynevekben való előfordulása aligha ad bőséges elemeznivalót egy komoly tudós számára. Ennek fényes cáfolatát adja a könyv, amely nemcsak a névtan és a nyelvtörténet terén mutat elmélyült kutatásokat, hanem a társadalom- és településtörténet, a történeti földrajz számára is jól hasznosítható. Kázmér tudatosan vállalta a tudományköziséget, ugyanakkor folyamatosan hangsúlyozta az önelvű névtudomány jelentőségét. Példa értékű munkája, amely az esettanulmány és a szintézis legjobb erényeit ötvözi, több követőre is talált. A szerző egyike volt azoknak, akik a névföldrajz fontosságát is hangsúlyozták. A névtani elemzéseiből kibontakozó altípusokat precíz, szemléletes térképeken is megjelenítette, korát megelőzően geolingvisztikai elemzésben részesítette.

* Szül. Pozsonyban, megh. Budapesten.

Kázmér Miklós nyelvföldrajzi és településtörténeti érdeklődése nemcsak a magyar névtan hagyományából eredeztethető. Benne élt ugyanis kora élvonalbeli dialektológiájában, egyéni kutatóként is, meg „A magyar nyelvjárások atlasza” híres munkaközösségének tagjaként is. Ez a csapat Bárczi Géza irányításával másfél-két évtized alatt bejárta szinte az egész magyar nyelvterületet, és nemcsak professzionális módon felgyűjtötte, hanem kellő gyorsasággal, európai színvonalon meg is jelentette a hazai dialektológia máig legnagyobb szabású, legátfogóbb élőnyelvi, nyelvföldrajzi forrásművét. Kázmér a nagyatlasz első módszertani kötetében (A magyar nyelvátlasz munkamódszere. Szerk. BÁRCZI GÉZA. Akadémiai Kiadó, Bp., 1955.) a kutatópont-hálózatról szóló fejezet megírását vállalta (81–92).

Kázmér Miklós nyelvjáráskutatóként – Hajdú Mihállyal karöltve – egy másik kiadvány, egyetemi szöveggyűjtemény összeállításában is közreműködött társszerzőként. A „Magyar nyelvjárás olvasókönyv” (Tankönyvkiadó, Bp., 1974.) ma is nélkülözhetetlen segédeszköze az egyetemi magyar nyelvészeti oktatásnak, de gazdag tartalmánál fogva a néprajzosok is előszeretettel forgatják. (Sajnos könyvárusi forgalomban már régóta nem kapható, nagy szükség lenne az ismételt kiadására.) Az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékének munkatársai elhatározták, hogy a mű még fellelhető hanganyagát (más felvételekkel együtt) digitalizálják, az átírást is számítógépre viszik, majd modern adathordozókon és az interneten is hozzáférhetővé teszik.

Kázmér Miklós nemcsak kiváló kutató volt, hanem nagy tudású, széles látókörű egyetemi oktató is. Óráin folyamatos, intenzív munkát, készülést, aktivitást várt el, példát mutatott a bonyolult nyelvészeti problémák módszeres megoldására. Ugyanakkor képes volt arra, hogy mind a kezdő egyetemisták, mind az érdeklődő, művelt közönség számára közérthető, egyszerű formában tálalja a tudományos kérdéseket. Pozsonyi vendégtanársága idején írta azokat a tudománynépszerűsítő cikkeket vagy az egyetemi oktatás során formálódó nyelvtörténeti gondolatokat, amelyek csokorba kötve a Tankönyvkiadónál jelentek meg „Tallózás nyelvünk történetében” címmel (Bp., é. n.).

A szó- és névtörténet – láthatóan – legkedvesebb kutatási területe volt; ebben mestere, Pais Dezső nyomdokain járt. Kázmér Miklósnak köszönhető Pais hátrahagyott írásainak gondozása, sajtó alá rendezése „A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből” címmel (Akadémiai Kiadó, Bp., 1975.). Pais tudósi elveit maga is vallotta és hirdette. Íme egy részlet a könyv általa írt előszavából: „Szótörténeti módszertánának még egy vonatkozását kell kiemelni (ez egyébként egész munkásságára is érvényes): eredményeit nem tekintette véglegesnek, véleményét – akár újabb adatok előkerülésével, akár a valóságot jobban megközelítő magyarázattal – nem ritkán maga módosította.” (I. m. 5.)

Kedves Tanár Úr! A Te életműved immáron lezárult. Kívánom azonban, hogy kiváló szótáradat, könyveidet, tanulmányaidat minél többet forgassa az utókor, gondolatok és adatok kimeríthetetlen forrásaként – a „módosítás”, továbbgondolás okán is! Emlékedet örökre megőrizzük!

JUHÁSZ DEZSŐ